

AVANTPREPAUS

« Los mèrles fan pas de perdigals » ⁽¹⁾ çò disèm aici, e io tròbi aquò plan vertadièr. Dins la dralha d'aquel provèrbi afirmi que las costumas, los usatges, los biais de far e de pensar de mos aujòls Pèire e Anna, los teni de mon Papet Camilha.

Soi nascut dins l'annada mila nòu cent vint e tres, mon Papet Camilha lo paire de mon paire, veniá de far sos cinquanta ans. Passèri d'annadas tròp cortas amb el mas èran talament emplenadas e viventas que ne gardi encara, uèi, una sovenença plan viva.

La vida de mos aujòls a la fin del sègle dètz e nòu, que vos contarai dins aquel obratge, pòt semblar la dels vòstres en aquel temps, n'es pas tirada de l'imaginari meu.

En escotant, en agachant mon Papet Camilha e Elodia, me representavi çò que foguèt tot parièr la vida del Pèire e de l'Anna, los parents del Camilha, mos aujòls.

Sabètz qu'en aquel temps las idèias novèlas, los cambiaments dels biais de viure, metián plan d'annadas per s'espandir, dins lo mitan rural. Tota la mecanica, las maquinas que vendràn cambiar los metòdes de trabalh a la tèrra e los biais de viure del monde païsan èran pas encara dintradas dins nòstre campèstre. Aquel grand cambiament arribèt unes cinquanta ans endavant, mas toquèt pas totas las bòrdas.

Quand pensi a la vida de mos aujòls al final del sègle dètz e nòu me sembla tornar un moment amb els :

Patissi coma patisson al trimadís, me regaudissi coma els, en s'escaudurant davant lo fuòc al canton, en niflant la bona odor de las castanhas que petonejan dins la padela traucada, sentissi encara lo plaser de m'enfonilhar dins los linçòls escaudurats per las brasas del monge que la mameta ven de passar dins cada lièit de l'ostal avant de s'anar jaire.

Ausissi tanben las vacas a la granja que rómian lo sera, al moment de la darrièra visita: n'aviam pas besonh del lum per saber que tot anava plan...

Aquel desenat d'annadas que passèri amb mos papets son estampadas dins ma memòria, e uèi i tòrni pensar. Aquelas sensacions e aquelas emocions tan vivas voldriái vos las far imagenar, vos las far sentir, e far tornar viure aquel brave temps passat qu'ai tant aimat.

(1) Se ditz tanben: los mèrles fan pas de gais.

01 - SOI NASCUT A CORCONAC

Soi nascut à Corconac lo 17 de març de l'annada 1873. Èra a l'endeman de la Comuna de París. Mon paire, lo Pèire aviá vint e sèt ans e Anna, ma maire n'aviá vint e cinc. Me donèron lo nom de Camilha que foguèt escrit al libret de l'estat civil de Monflanquin, mas mon pairin volguèt m'apelar, Miquèl coma el. Miquèl serà mon segond protector! De tot biais dos protectors valon melhor que non pas un! Camilha serà l'unique de la longa lista dels G... que an viscut dins la contrada de Monflanquin.

Lo Pèire, mon genitor, èra coma ieu, nascut dins aquela bòrda. Sèm casanièrs dins nòstra familha. Lo vilatge de Corconac ont soi nascut es una parròquia catolica, coma autres còps, coma del temps dels reis. Adara avèm encara un curat, mas dempuèi la Revolucion de 1789 dependèm de la comuna de Monflanquin que n'es pas plan luènh.

L'Elena, mon ainada e aprèp ieu la Sidonia, que sèm de la mèma clocada, nasquèrem aici, dins lo mème niu. Aquò's pas susprenent, en aquel temps totas las desliuranças se fan a l'ostal. N'avèm pas besonh dels medecins que son pas espés et son plan cars. Es benlèu per aquò qu'avèm plan de mairastras dins nòstras campanhas! Donc fasèm pas venir lo medecin per aquò. Una desliurança n'es pas una malautiá e de mai, ambe las bèstias, avèm plan l'abituda! «E tanben, es un afar

de femnas, los òmes son bons que per las engrossar!» çò ditz la Josefina!

La Josefina es levandiera benevòla; es gaireben vesina. Ela coneis plan lo jove parelh que son los parents. Dos ans avant èra ja venguda per adujar l'Anna per la naissença de l' Elena. Aqueste còp, la femna del país plan experimentada es assistada d'una amiga de ma maire, e tanben d'una cosina prevenguda al darrèr moment. Una naissença es totjorn un eveniment plan important, los accidents son nombroses e quitan los òmes revirats. Es donc un moment ont las femnas son pertocadas et solidàrias. Per las mas jovenas, lor aduja es tanben interessada per quand vendrà lor torn.

Auèi anam aver besonh de fòrça fardas refrescadas per protegir la leitariá e tanben far mon netejatge e lo de ma maire. Aquesta aviá tot preparat dempuèi longtemps e cautosament dins sa limanda.

N'es pas arribada, que la Josefina demanda plan d'aiga e bolid de preferéncia. Es dins la « Rosièra », la marca del grand pairòl ont de costuma fasèm còire la brenada del tesson, que serà calfada. Aquò's mon paire qu'es cargat d'aquela mission. N'es plan content, que virava dins l'ostal coma un esquirolo dins sa ròda. La levandiera li demanda d'aiga; ne pòrta doas selhas plenas que pausa davant la pòrta de la cramba: « n'avèm pas besonh de tu aici, crida la Josefina, rèsta defòra! », pendent que truca timidament a la pòrta de sa pròpria cramba.

Mentre que ma maire crida tant que pòt, arribi en aquel monde coma un clèsque de cirèja, sarrat entre dos dets. Astruga coma se èra l'eroina, la Josefina me pren per las cambas et ieu cridi de dolor. Ela, indiferenta a ma protestacion, clama en me brandissent: « Es un polit dròlle ». Ai mila rasons de cridar, la naissença es una ruda espròva, mas a despart de ma maire, aquò sembla pas esmòure degun.

Es davant un bon fuòc que me fai ma prumièra teleta sens mainatjament, dins una granda bacina zingada. Adara es sus la taula de la cosina capelada de fardas que se perseguís la percors del novèl-nascut.. La Josefina, totjorn ela, n'és pas una persona discreta, e aprofita d'aquesta escasença per passar tot en revista e comentar tot çò que vei!

Adara ai un pauc de calma. Soi enmalhotat dins una borrassa, plan sarrat per tant que mas cambas sián pas torçudas. Aquel embalatge que sembla un gros cervelat es estacat ambe doas gròssas espingas doblas. Se ditz qu'aquò's plan important, mas n'és pas plan confortable.

Veni de retrobar la cauda e agradiva calor de ma mamà, qual bonur! Mas còp sec me dònna una brava popa qu'és plan doça. Ai sulpic comprés que èra per ieu, l'ai presa sul còp. Aprèp aquel grand chambard ai fenit per trobar lo calma e lo silenci dins lo brèç de vime ont èra ma sòrre Elena, l'an passat.

Ma granda sòrre que èra dins l'ostal sabiá plan que las aucas que venon d'Africa en passant per l'Espanha anavan li portar un fraire pichonet, mas ela n'esperava un mai grand per jogar amb el.

Ai còp sec comprés sa decebuda quand m'a desacatat e a vist mon estat de vèrme. Pensi que me cal viste grandir per la decebre pas mai!

02 - LO VILATGE ONT NASQUÈRI

Corconac : un vilatge umil

Es aici, dins aquel maine traversat per la rota departamentala que vendrai grand.

Aquela rota, plan caladada, passa ennaut davant una agradiva gleisòta romana, bastissa extraordinària que se remarca per sa simplicitat e l'equilibre de sos volumes. Son cloquière-paret tipique d'aquel país, traucat per poder aculhir doas campanas, agafa còp sec l'agach. Sul pinhon, una torre redonda amaga d'escalièrs que menan a las campanas e a la tribuna; aquò ne fai l'originalitat. En fàcia del pòrge, sus una plaçòta, tròna la crotz d'una mission passada e de fresca estrenada.

La capeleta representa pels parroquians un endrech de rescontres e de ceremonias que van ritmar los eveniments de la vida de las familhas e del vilatge. La religion catolica es pas demorada la meteissa qu'a l'Edat Mejana, mas provòca pr'aquò una fervor discreta.

Quand s'acaba l'ofici, aprèp un ceremonial pesuc, alavetz las lengas se desligan a la sortida, dejós lo balet del pòrge. L'òm se creiriá dins una galinièra; las femnas en primièr an plan causas a contar e quauquas dròllas a maridar. D'aquel temps, à quauques passes, los òmes atropelats en gropes pichons, fan la parlòta, sul trabalh e sus la politica. Sembla que los ressons de la Comuna de París sián arribats duscas aici.

Los fidèls de la glèisa se daissarián pas anar a criticar lo presic del rector, encara que çò que diguèt un còp suls eveniments de Paris e de Tolosa n'ofusquèt mai d'un. Els, estiman mai la Republica que lor balhèt lo dreit a la paraula e lo dreit de votar en tota libertat.

De l'autre costat de la plaçòta, los dròlles se passan lo temps a espiar sens vergonha las dròllas, tament qu'aquelas ne venon totas rogetas.

Es dins aquela glèisa parroquiala que lo curat Fontaine fai lo catequisme als dròlles en mai de s'encargar de las dos cent cinquanta anmas del vilatge. A l'encòp los ensenha un pauc a legir lo francés, a escriure e a comptar. Zo fai mai que mai pels dròlles que n'auràn mai besonh dins los afars; « las dròllas elas, n'an pas besonh de saber escriure per far la sopa, la bugada o gardar los mainatjons » çò disiá la siá goja.

Dins aquel borg que s'i encontra cap de comèrci o de botiga, i a pas un grand bolegadís, mas sos abitants e los del campèstre s'afanan cada an a organizar una brava vòta. La vòta de Corconac se ten totjorn lo segond dimenge de setembre, quand los grands trabalhs de bòrias son passats; las comunas vesinas an tanplan caduna sa vòta, que tòrna cada an a la meteissa data.

Alavetz los joves del comitat de la vòta començan de visitar totes los ostals per ganhar quauques presents tant en argent coma en natura, e amb aquò poder crompar los petards, pagar los còsts menuts e premiar los concors o los jòcs. Mai rarament, quand lo benefici zo permet, pagan un fuòc d'artifici amb de fusadas per poder a l'encòp enluser la nuèch e convidar lo monde a l'entorn pro luenh.

Mon paire Pèire se bolega per organizar la vòta; ma maire amb las vesinas preparan la joncada de flors e de fuèlhas

qu'anirèm escampilhar per la rota e tanben davant la glèisa.

La vòta es l'escasença d'aprestar dins quasi totes los ostals un brave repais que vai acampar tota la familha. Fraires, sòrres, cosins e cosinas, tantas e oncles son convidats per miègjorn, avant d'anar à la vòta. Los joves, dròlles e dròllas, e d'autres tanben demoraràn lo ser per « acabar de manjar las cruscas.»

L'aprèp miègjorn lo curat Fontaine sap ben que per las vèspras i aura plan cadieras pas ocupadas a la glèisa... E los fidèls que vendràn n'auràn pas tròp lo cap a la pregària. Farà tot çò que poirà per acorchir l'ofici; El tanben vai profiter de la jòia del moment amb sos parroquians, mas amb moderacion: sa foncion li dona pas lo dreit de préner un moment de regaudiment, aquò poiriá far cancanar...

Las corsas pendent la vòta

Aquesta annada 1880, un novèl comitat assegura l'animacion de la vòta. D'efièch lo comitat es renovelat cada an per una part. Vai organizar los jòcs per totas las generacions « cal que lo monde se divertiscan » çò ditz lo president

Ieu, n'ai pas que sèt ans quand participi pel premièr còp a la corsa en saca. Aquela corsa se fai los dos pès embarrats dins una saca de juta estacada debàs las espatlas; cal avançar en sautejant los dos pès junts « Anguem, vai i Camilha! » me cridan los companhs que n'an pas gausat s'inscriure. Soi tot fièr de far segond e d'èstre premiat d'una saqueta de boletas. Los mainatges mai bèls fan una corsa a pè, e coma per la corsa en saca, las dròllas pòdon tanben concòrrer. La corsa fai unes dos quilomètres e seguís cada an lo meteis camin: lo despart es donat al recanton del cementeri, puèi de cap a la Leda, en seguida oblica de cap al molin de Gibel, tòrna montar sus la

rota de Labarta e s'entòrna a Corconac, en traversant lo maine de Gibel, ont espauruga la polalha; pòt arriuar que los cans, que sabon pas res d'aquela corsa, desrevelhats brusquement, s'ataquen los correires que menan, pelbufats dins un grand japadis. Per astre las meninas demoradas a l'ostal venon cridar los cans e los apasimar.

Lo jòc de brigalha-topin

Comença adara lo jòc melhor de la vòta, lo que tot lo monde ven badar; aquò's lo jòc dels topins - o pòts de terralha. Es un jòc d'azard que s'i penjan quatre topins, emplenats cadun de causas diferentas: un cambajon dins lo primièr, dins lo segond un tiquet per un parelh de sabatas, dins lo tresen e lo quatren pòt i aver d'aiga o de... suja

Aquels pòts los an preparats en secret la nuèch d'avant e agafats a un cable tibet entremièg dos braves aubres. Lo jogaire se bòta al centre de l'airal; una drolleta li cluca los uèlhs amb un sarracap de tela fòrta, lo fai virolejar e lo libèra. Li donan un baston per cercar çò primièr lo topin mai interessant, puèi lo cal esbrigar en un còp. Per cercar los amics dels bons e tanben los marrits se lo pòdon ajudar... Mas qual creire? Amb qual se fisar? Vaquí que li dison « te cremas » o « te gelas »! Fin finala lo jogaire tòca un dels pòts amb lo seu baston. Alavetz grand silenci! Cal que lo jogaire tuste plan fort e plan dreit, e sonque un còp; lo dròlle lèva lo baston e barrabam! tusta un bon còp; mancat! çò cridan lo monde. Nostre dròlle es plan decebut; anguem! un autre jogaire se crida l'animador del jòc; vos daissi imatgenar la seguida...

Los jòcs d'aisidença

Pèire, lo meu paire, aima plan aquels jòcs; atal cada an, s'encarga d'organizar d'un costat lo jòcs de las bolas e de l'autre costat lo jòc del paleti. Dins los dos, lo monde pòdon jogar quauques pecetas de moneda, sovent bòtan dos sòus a cada còp (un franc fai vint sòus)

Lo jòc de las bolas l'apèlan empr'aicí lo «rampèu»; cal enversar cinc quilhas metudas en linha a uèit passes; se lança una brava bola de fusta curada per poder i engulhar los dets.

Dins lo jòc del paleti cal tombar amb lo palet una quilha redonda e cilindrica feita dins un margue d'escoba, que cada jogaire i a metuda una peceta (sovent dos sòus). Cada jogaire a dreit de lançar dos palets; quand acaban la partida los jogaires se gardan las pecetas tombadas per cada quilha e que son las mai pròchas de lor palet.

De còps se perdon de palets mentre que jògan. Alavetz mon paire anirà l'endeman veire lo faure de la Salvetat per tornar fargar de palets. Es un artisan çaquela un pauc artista e se rapèla plan de las mesuras del palet: de diamètre cinc centimètres e d'espessor sièis millimètres. Pren sovent per los fargar un tròç de ceucle de ròda de carreta usat e rebufat.

Las cartas

De segur los mai vièlhs e los afogats de las cartas se retròban al torn de taulas plan solombradas. Aquí, totes fan a la manilha, en defòra de quauques «belotaires». De còp que i a de femnas mai ardidats que las autras venon tanben i jogar.

Lo balèti

Es lo moment que tot lo monde espèra, e, d'en premièr los joves. Aquò se passa sus la plaça publica que i an montat lo ponde que se prèsta de comuna a comuna vesina. Una brava taula de bòria fara d'empont per i quilhar l'orquèstre. L'endrech del balèti es menimosament claus amb de rams o de ramilhas estacats a de rengadas de fials de fèrre. Dison que la barradissa es metuda per empachar de dintrar sens pagar, que « cal ben pagar l'orchestre! ». Mas çò que dison pas e que tot lo monde zo sabon ben, qu'òs que la clausura es metuda çò primièr per rassegar las maires que menan las dròllas a dançar, e que vòlon totjorn gardar un uèlh sus elas.

I a pas qu'aquí, al balèti, que dròlles e dròllas an lo dreit de s'enlaçar un pauc lo temps de la dança, si se son pas encara prometuts o acordats... Las danças tradicionalas necessitan pas que de se préner e se tocar las mans, mas al contrari la valsa es mal renommada, perque se dança còs plan mai sarrats; lo Rigal apèla aquò lo « freta-monilh » e la Peirina, la goja del curat ditz qu'es una dança plan impudica! De tot biais, çò dison las maires suspiciosas, « l'òm pòt far ren contra la mòda » e se dison malurosas d'èstre nascudas una generacion tròp lèu.

Pr'aquò se semblan far « tapissariá » es que devon velhar las dròllas! Sabon ben que quand una dròlla quita lo bal amb un dròlle per anar prendre l'aire defòra, serà marcada al fèrre! Las maires an paur d'aquò, crenhan que lor dròlla trobèsse pas jamai un bon partit per se maridar. An plan paur tanben que vengue « gròssa »; alavetz çò ditz una maire « son paire la tuariá! »

A doas oras del matin l'acordeonista e lo clarinetista tòrnan

sarrar l'instrument dins son estug: "Bona nuèch a totes" çò dison, e tanben convidan los dançaires pel dimenge que ven, a Labarta. La plaça ont lo monde dançavan s'es liurada d'un còp; un òme del comitat monta sus una cadiera e despenja las quatre lampas de carbur, redusís la flama en barrant un pauc lo robinet d'aiga, e balha cada lampa a son propietari.

Alavetz lo monde s'agropan per tornar a l'ostal per la nuèch e continuar lors parlòtas. Lo lum de las lampas que trantolejan al ritme dels passes sembla irreal.

«Qual sap se aquelas lampas que cluquejan vòlon pas far passar un darrièr messatge en mòrse?» se pensa una drolleta que se'n tòrna lo còr cachat.

N'i a mai d'una qu'aurà trobada corteta aquela serada a la vòta! Sa maire que la compren, li ditz per l'amaisar: «dròlla, siás pas triste, siás pas impacienta tanpauc; aquels moments que vives son los mai bèls dins ta vida tota.»

«Mamà, coma podètz dire aquò?»

«Dròlla, zo sabi, aquò's tot»

Annèxe:⁽¹⁾ Aquel jòc sembla plan al jòc que l'òm pòt trobar mai de cent ans aprèp dins «los bowlings modèrns»

03 - LA COMUNALA

L'escolarizacion obligatòria

Pèire, mon paire, es un òme avisat e expèrt. Mas, çaquela, patís d'un complèxe nascut de mestrejar pas plan la lectura e l'escritura de la lenga francesa. Praquò, dins sa familha, quauques personas an aguda la bona fortuna d'anar pensionaris a l'escòla crestiana de Vilanuèva o a la de Monflanquin. Mas, mos parents tròban aquela situacion injusta. E mai n'agèsson pas plan léser, voldrián, coma els, poder escriure e legir aisidament lo jornal, de libres en francés o en occitan. Sabon quitament pas legir la polida lenga vernaculara que parlan cada jorn.

Pendent l'ivèrn, al moment dels corses de catequisme, lo rector aviá ja començat de balhar a mon paire qualques rudiments de lectura e d'escritura, mas auèi lo Papa zo tròba plan insufisent. Vòl pas que tornessiam viure la meteissa situacion. Coma far per l'empachar? Trobar una altra solucion a Corconac es pas causa aisida.

Per ma maire, Anna, la coneissença del francés èra mendre: veniá sonque del catequisme que lo curat lor fasiá aprene de per còr en francés. Mos parents ne parlan encara e ne rison, se remembran de frases que recitavan sens comprene çò que disián, per exemple: « Dieu unique en trois personnes » e tanben « Sainte Marie pleine de grâces » que se pensavan atal que la Maria èra gròssa e grassa....

De cap de biais nòstres parents pòdon pas pagar la pension a l'escòla crestiana de Monflanquin per l'Elèna, la Sidonia, mas sòrres, e mai per ieu. Aprèp una longa soscadissa, an trobat un autre biais de far: còp sec acabat lo catequisme amb lo curat Fontaine anirem a l'ostal de l'esposa del veterinari de La Salvetat. Aquela Dòna demorèt dusca sos setze ans a l'escòla de las religiosas a Vilanueva; a acceptat de se far pagar en natura amb de produches de nòstra bòria en escambi de son ensenhament.

En 1882 l'escòla ven obligatòria e gratuita per totes los mainatges de sièis ans entà los tretze ans; nòstres parents son plan solatjats de nos i enviar. Elena a dètz ans e ieu n'ai uèit; coma sèm ja un pauc assabentats, avèm mai de facilitat per aprene a l'escòla que la màger part dels companhs. D'ara endavant, anirem cada dijaus sonque al catequisma amb lo curat Fontaine.

Lo curat es furiós de nos veire anar a la Comunala! Manca pas de criticar la causida qu'an feita los nòstres que nos an plaçats, çò ditz, «à l'école du Diable».

Es segur que dempuèi la Comuna de París, la Tresena Republica tirèt qualques leiçons... De mai, aquel grand cambiament n'agrada pas a l'avèsque, que s'es perdut ara lo monopòli de la formacion dels esperits e de las consciéncias.

A la Salvetat, cada matin arriban un centenat de dròlles e de dròllas. Deurián se partejar entre doas escòlas: una, la d'ennaut, pels dròlles, qu'acaban de la bastir, l'autra, per las dròllas, serà acabada sonque dins dos ans. Atal, pel moment, an metut la classa unica dins un ostalàs que i a calgut bastir de preissa clausons o separacions – val mai destriar las dròllas dels dròlles, l'òm sap pas çò que poiriá arribar!... Lo conselh a aprestat un lotjament pels regents que seràn òme e femna.

Aquela escòla de l'Instruccion Publica se troba sonque a dos quilomètres de l'ostal; atal i anam amassa, Elèna, ieu e los autres dròlles vesins, seguent la rota departamentala. La Marivona, filha de Bretons tot frèsque arribats, nos espèra aval la Bòrda de l'Orme. Aquela rota bèla que vai de Monflanquin dinca a Vilanuèva es bravament calada e lo camin es agradiu; caminan de letz e quand i a de carpinhadas son tanlèu oblidadas.

La Sidonia, ma sòrre, que aacaba los sièis ans, se ven metre amb nosauts; e mai patisca d'una malformacion de la camba d'esquèrra, garreleja un pauc, mas seguís lo grope sens cap de pena; e mai, aquò's ela que fai la menaira e tanben la rambalhaira.

Aquel pichon tropèl d'un desenat de mainatges, tòrna cada ser de cap a Corconac, sns discrecion. Lo bruch dels esclòps e de las cridadissas ressondís dins tot lo campèstre. Lo rambalh que fasèm e lo tindal de las campanas dels cloquièrs son, pels païsans que trabalhan pels camps, un indicador fisable de l'ora.

Cal saber que los que trabalhan defòra pòrtan pas jamai de mòstra: lo tindinament de las campanas a l'entorn lor balha las informacions que lor cal, completadas pel passatge dels portaires de corrièr e de pan, e de còps, de la «patacha»; aquela diligéncia atalada a un parelh de cavals carreja viatjaires e mercandisas. Los trabalhaires dels camps se fisan a plan d'autres indicis o indicators: la direccion dels vents, lor fòrça, l'estat del cèl, son d'elements per preveire la meteò de l'endeman e dels jorns que siegràn.

Aquela virada per anar a l'escòla e ne tornar manca pas de perills. Per nòstra salvagarda lo regent nos balha de conselhs: «méfiez vous des attelages que les cochers font aller au grand trot ou qui font la course; ils peuvent être dangereux!»

Aquela recomandacion nos la tòrna dire Lucian lo cantonièr; aquel òme ten una cabana pels utisses al «Bèc de guit», un endrech que tira son nom de la fòrma dels contorns de la rota. Aquela cabaneta ten una chaminèia, atal Lucian pòt i dintrar per se recaptar e rescalfar la sopa e lo ragost quand fai marrit temps.

Lo cantonièr es encargat d'entreténer cinc quilomètres de la rota departamentala; pendent l'annada, se dedica a tapar los traucs amb de castina peirosa despausada en pilòts sus la banqueta, cada cent mtres. Al printemps e a la fin de l'estiu son pus gran trabalh es de dalhar las banquetas, los valats e los talús; per zo far se fai ajudar per un jornalièr. En auton e en ivèrn deu facilitar l'escolament de l'aiga de pluèja per las regòlas e los valats que cal curar. Espèra la tombada de las fuèlhas per començar la talha del bartàs que bòrda los talús. Totas aquelas brancas son cremadas sus plaça; lo Lucian fai qualques fagòts per far de fuòc dins la cabaneta, e emporta sus l'esquina a son ostal las brancas mai bravas.

A plan trabalh lo Lucian, mas es tot solet, e se languís; alavetz se met a platussar amb los passants quals que sián. Tot l'interessa: nos parla dels nòstres, nos conneis a totes, nos apèla pel nòstre nom; Lo Lucian es un parlaire, un barjacaire, e tot son comportament fa onor a la reputacion de la siá corporacion...

D'annadas aprèp pòdi dire qu'ai plan aimat mon escòla e la banda de mos companhs del moment. Cresi qu'èri un bon escolan per que aviái al mens un prèmi cada an; aquelas recompensas per estimular lo trabalh escolar èran ofèrtas per la Comuna. Aquels prèmis son los primièrs libres en francés que legiguèri, perque a l'ostal meu i avi pas de libres levat un vièlh diccionari Larousse que lo Pèire aviá cromptat d'occasion, e un diccionari de las comunas de França. ⁽¹⁾

Aquels prèmis, los me gardi coma de trofèus, dins ma taula de nuèit, amb d'autres libres que cromptèri mai tard. ⁽²⁾

Obtenguèri lo certificat d'estudis aisidament coma mas sòrres tanben, mas mos companhs l'agèron pas totes; mai d'un tèrç d'els l'obtenguèron pas, qu'aquestes aviaán tròp mancada l'escòla, malgrat la venguda dels gendarmas dins las familhas...

La magèr part dels parents gardavan los dròlles per trabalhar a la bòrda, qualquas familhas n'estimavan pas plan aquela novèla lei de l'escolarizacion obligatòria que los privariá dels dròlles sus la bòrda levat l'estiu. E mai encara crenhavan de veire lors dròlles daissar las bòrdas per anar trabalhar a las vilas, e atal d'acabar lor vida dins una granda solesa.

Per d'autres, l'epòca es mai terribla, per exemple quand l'importància de la familha es desproporcionada rapòrt al revengut de la bòrda, o tanben pels mitadièrs que devon partejar las recòltas amb lo propietari.

Mon paire ditz : « aquel monde fan passar lors besonhs de cada jorn abans l'avenir dels dròlles. Quand s'expandís la misèria dins una familha, serà un eiretatge per la descendéncia ».

04 - LOS TEISSENDIÈRS

La bòrda de mon monde es plan pichona e l'ostal ont demòran tanben. Es pas grand mas es plan aisit d'i viure. Ten doas crambetas e una granda sala comuna per la cosina e per minjar. Aquí, podèm nos i bolegar! A l'esquèra de la granda chaminèia que cadun conneis per aver jamai enfumat digun, se tròba lo vaisselièr et l'aiguièra de pèira. Sus l'autre costat i a la taula bèla et los bancs, e tanben un gabinet per sarrar la vaissèla. Per tant de plaçar lo grand mèstièr per téisser, an botat lo gabinet contra la paret de las crambas.

Amb aquel trabalh, ma maire dona a la familha un suplement d'argent tan coma mon paire que vai, cada ivèrn, rebugar d'arbres pels vesins. Es dangierós aquò, mas melhora l'ordinari!

An crompat aquel telièr en 1879 e ne son fièrs! Dempuèi qu'es aquí, lo monde los apèlan los teissendièrs. Zo fan sonca dempuèi cinc ans mas es utile dins lo país. An pas besonh de córrer luènh per aver d'estòfa.

Aquò's ma maire que fai marchar lo telièr e a fum de calhau! Lo bruch de la caneta que vai e ven fai coma una musica, un aire de fèsta dins aquel ostal tan calme d'ordinari. Aquel trica-traca capèla las petilhadas del fuòc e tanben lo bruch des esclòps sul carrèu.

Ma maire se sèrv d'aquel mestièr sonca los jorns de pluèja et quauques còps dins la serada, mas subretot pendent la maissanta sason ont se pòt pas far res defòra.

Ma maire es una filha dels Bailets: una vièlha familha de Savignac, la comuna vesina. Es pas sovent que las dròllas a maridar son causidas plan luènh. Lo monde d'aicí aiman saber d'ont sòrton, e tanben es mai aisit per se far ajudar. Las familhas nombrosas son avantatjadas, per aquò. Per aquela rason, ma maire es plan conescuda. Lo monde an lèu fait de se i fisar e li comandan fòrça estòfas. Quauques còps a pas pogut ne préner tròp e a refusat lo trabalh per fòrça! Per nosauts, los dròlles, aquel monde que venon a l'ostal es quicòm de plasant. Un jorn, una femna qu'ès venguda quèrre lo trabalh, m'a portat un gatón tot negre, amb doas pichonetas marcas blancas sul pitral. Como soi estat content!

Quauques còps mon paire ajuda ma maire: fai la cosina, pensa la polalha o los lapins. D'autres còps, se bòta sul banc davant lo mestièr. Ma maire aima pas lo trabalh que fai son òme. Ditz que lo resultat es pas polit e pas regular mas subretot vòl èstre la sola e vertadièra teissendièra. Seria pas un brigalhon gelosa?

Lo fial de lin qu'emplega ma maire es fornit per las femnas. Caduna a fait fòrça madaissas al canton sul rodet de l'osta a la velhada. L'estòfa fabricada sèrv essencialament a confeccionar de camisas,* de davantals per far lo cosina e subretot de lençòls*. N'en cal cóser dos per aver la largor d'un lençòl de lièch normal. Quand son usats, son petaçats e, alavetz n'en fan de sacas per las prunas confidas, o per de granas preciosas. Los bocins que son plan usats sèrvon a far de toalhons per boissar la vaissèla, que son los mai doces per far aquò.

Pendent las longas jornadas d'ivèrn, mon paire trabalha pas tanpauç dins lo maissant temps. Repara lo material de l'ostal e lo de la granja. Coma es la costuma, quauques còps crida lo vesin per l'adjudar. Aima plan tanben, quand a besonh de bòis, anar al bosquet de la comba per i copar d'arbres. Lo bòis, aquò tot çò qu'avèm per far la cosina, per far còire pel tesson qu'apèlan totjorn « Rondinaire », per nos calfar al canton, e per préner de brasa per garnir lo calzapè e lo monge*.

Avèm totjorn quicòm a far dins una bòrda, lo material deu durar, lo cal entretenir. Mon paire fai plan de trabalh tot sol per aquò far; mas quauques còps vai en çò del faure de la Salvetat per far remendar son araire e tanben sus utís... La farga es tanben un endrech ont se tròban de monde. Parlan subretot los caçaires e los pescaires, qu'an totjorn de causas a contar. Es tanben coma un pichon mercat: se i fai quauques còps de bons afars o d'escambis.

Tot aquò, çaquela, empacha pas mon paire de s'interessar a nòstre trabalh de l'escòla. Me sembla ben qu'aima subretot l'istòria e la geografia. Un pauc languinós, me diguèt un jorn: « Sèt看 plan uroses d'aver una bona escòla! »

Per ne saber mai :

*Los òmes an pas res jos las cauças dins nostre país. Las camisas son fendudas de cada bòrd per plegar lo cuol e tot lo restant. Es per aquò que se ditz d'un paure bogre: « A pas de camisa al cuol! ». Es a dire: « Pòt pas se crompar mai qu'una camisa corta! »

*Dins mon granièr, gardi encara coma relíquias, de vièlhs lençòls e de camisas qu'an adara cent ans.

*Monge: aquesta metafòra es una allusion a la costuma monacala que vòl que lo monget angue dins lo lièch del monge bèl primièr per li calfar la plaça.